

TÜRKİYE’NİN DİL POLİTİKALARI ve TRT 6
(LANGUAGE POLICIES OF TURKEY and TRT 6)

Dr. Yaşar SALİHPAŞAOĞLU*

Özet

Türkiye’ye Avrupa Birliğine tam üyelik için aday statüsü verilmesi, Türkiye’nin “ulusçuluk” anlayışını ve “dil politikaları”nı derinden etkiledi. Önce Anayasanın 26 ve 28. maddelerinde yer alan dil yasakları kaldırıldı, sonra yasalar değiştirildi ve nihayet Devlet televizyonu TRT tarafından tüm gün Kürtçe yayın yapan ilk televizyon kanalı olan TRT 6 (TRT Şeş) kuruldu. Bu makalede, Devlet tarafından Kürtçe yayım yapan bir televizyon istasyonunun kurulması, Türkiye’nin “dil politikaları” ve “ulus devlet” açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

TRT 6, Ulus Devlet, Dil Politikaları, Dil Yasağı

Summary

Giving candidacy status to Turkey for membership in the European Union deeply effected Turkey’s conception of nationalism and language policies. First, Language ban which was in the Article 26 and 28 of Constitution was lifted, than certain acts were amended and finally TRT 6 (TRT Şeş) which is Turkey’s first TV station with full time broadcasting in Kurdish was established by the state –owned Turkish Radio and Television Corporation (TRT). In this essay, establishment of Kurdish broadcasting TV station by the state is discussed in terms of language policies of Turkey and nation-state.

Key Words

TRT 6, Nation State, Language Policies, Language Ban

* Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Görevlisi

Giriş

Türkiye'ye Avrupa Birliğine tam üyelik için aday statüsü verilmesinden sonra, başlangıçtan itibaren benimsenen **“dil politikaları”** terk edilmeye başlanmış, önce Anayasada daha sonra yasalarda değişikliklere gidilmiş ve bu değişikliklere uygun olarak yönetmelikler çıkarılarak, yasanın ifadesiyle **“Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçeler”**de yayımcılığın önündeki engeller kaldırılmıştır. 1 Ocak 2009 tarihinde ise, Devlet televizyonu olan TRT bünyesinde TRT 6 (TRT Şeş) adıyla tam gün Kürtçe yayım yapan bir televizyon kanalı kurularak, Kürtçe **“kanunla yasaklanmış”** dilden Devletin resmî televizyonunda kullanılan dile dönüştürülmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti Devletin başlangıçtan itibaren benimsediği **“ulus”** anlayışı ve ona paralel olarak oluşturduğu **“dil politikaları”** ile çelişen bu durum birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalara katkı sağlamak amacıyla hazırlanan bu çalışmada, Kürtçenin **“kanunla yasaklanmış”** dilden Devletin resmî televizyonunda kullanılan dile dönüşmesi, **“ulus devlet”** anlayışı ve ona paralel olarak oluşturulan **“dil politikaları”** açısından irdelenmiştir.

I.Ulus ve Dil

Devletin varlık koşullarından birisinin -günümüzde **“ulus”** kavramı ile ifade edilen- belli bir coğrafi alanda yaşayan insan topluluğu olduğu konusunda herhangi bir ihtilâf yoktur. Temel sorun, bu insan topluluğunun hangi koşullarda **“ulus”** olarak nitelendirileceğidir¹. Bu konuda biri **“objektif”** diğeri **“sübjektif”** olmak üzere iki temel yaklaşım vardır². Objektif yaklaşıma göre, bir ulusun tanımlanmasında esas alınması gereken ölçütler ırk birliği, dil birliği, din birliği ve kültür birliğidir³. Nazi Almanya'sında Hitler, bu ölçütlere dayanarak, Alman toplumunu saf **“aryen”** ırktan gelen, Alman dilini konuşan, Hıristiyan olan ve Alman kültürünü taşıyan bireylerden oluşturmak istemiştir⁴. Bu objektif kriterleri tek tek eleştiren Fransız düşünür Ernest Renan ulusu -sübjektif bir yaklaşımla- **“birlikte yaşama isteği”** olarak tanımlamış;

¹ TEZİÇ, Erdoğan: Anayasa Hukuku, Yedinci Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 2001, s.115.

² AKİPEK, Ömer İlhan: Devletler Hukuku, İkinci Kitap, İkinci Bası, Başnur Matbaası, Ankara, 1965, s.87; GÖZLER, Kemal: Devletin Genel Teorisi, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2007, s.51; TEZİÇ, Erdoğan: a.g.e., s.115; KABOĞLU, İbrahim Ö.: Anayasa Hukuku Dersleri, Yenilenmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.200.

³ TEZİÇ, Erdoğan: a.g.e., s.116; KABOĞLU, İbrahim Ö.: a.g.e., s.200. Bu ölçütlerin değerlendirilmesi Bkz. GÖZLER, Kemal: a.g.e., s. 51-57.

⁴ ALTER, Peter: Nationalism, Translated by Stuart McKinnon-Evans, Edward Arnold, London, 1989, s. 51; National-Sosyalizm'in ulus anlayışı için bkz. GÖZE, Ayferi: Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Genişletilmiş 7. Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1995, s.337-342; KAPANİ, Münci: Kamu Hürriyetleri, Yedinci Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993, s.151-155.

ancak “*dil*”in “*birleşmeyi teşvik edici*” bir niteliğe sahip olduğunu da vurgulamıştır⁵. Bununla birlikte ulus ile dil arasında en yakın ilişkiyi kuran “*Romantik Ulusçuluk*” anlayışıdır. “*Romantik Ulusçuluk*” akımının en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Alman yazar Johann Gottfried von Herder ulusu, aynı dili konuşan toplum kesimi olarak tanımlayarak, ulus ile dili özdeşleştirmiştir. Ulusu organizmaya benzeten bu anlayışa göre, aynı dili konuşan ulusun kendine özgü bir duyuş ve düşünüş atmosferi vardır⁶.

Ulusçuluğun bir ideolojiye dönüştüğü 1789 Fransız Devrimi sonrasında dil, ulusu karakterize eden en önemli unsur olarak görülmeye başlandı. Nitekim Schleiermacher, Fichte, Jahn, Mazini, Pisacane, Niemojowsky ve Herder gibi ulusçu düşüncenin temsilcileri, ulusal topluluğu ortak bir dilin temellendirdiğini ileri sürmüşlerdir. Onlara göre, bireysel bir icadın konusu olamayacak olan ortak dil, hem ulusun varlığının hem de ulusal bütünlüğün en belirgin sembolüdür⁷.

Ulusçuluk kuramcılarında olan Hayes de ulus olmanın en temel koşulunun ortak bir dil olduğunu belirtmektedir⁸. Ona göre, bir ulusun geçmişi ile geleceği arasında açık bir bağlantı kuran, düzyazı ve şiirdeki kullanımıyla ulusun üyelerini duyguda ve düşüncede bir kılan tek şey dildir⁹.

Avrupa’da “*ulus*” kavramının hem devleti, hem de toplumu belirleyen sosyolojik bir olgu olarak kabulü ve yurttaşları en üst aidiyet biçimi olarak “*ulus*”a bağlayan en önemli araçlardan birinin “*dil*” olduğunun keşfedilmesi, kendilerini bir ulusa mensup sayan seçkinlerin edebiyatçıları destekleyerek ortak bir dil ve kültür inşasına girişmelerine sebep oldu¹⁰.

II. Ulus Devlet ve Dil Sorunları

“*Ulus*” ile “*dil*” arasında kurulan yakın ilişki, dünyada bağımsız devlet sayısından çok daha fazla farklı dil topluluğu bulunması nedeniyle, devletleri dil sorunları ile

⁵ TEZİÇ, Erdoğan: a.g.e., s.116.

⁶ DOĞAN, İlyas: Devlet ve Toplum Kuramlarına Yeni Yaklaşımlar, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2008, s.114.

⁷ ROCKER, Rudolf: Nationalism and Culture, Translated by Ray E. Chase, Black Rose Boks, Montreal/New York/London, 1998, s.276-277.

⁸ SADOĞLU, Hüseyin: Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s.28.

⁹ HAYES, Carlton J.H.: Milliyetçilik: Bir Din, Çeviren: Murat ÇİFTKAYA, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 16-17.

¹⁰ DOĞAN, İlyas: a.g.e., s.115.

karşı karşıya bırakmaktadır. Bu sorunlarla karşı karşıya kalan devletlerin “*resmî çok-dillilik*” ya da “*resmî tek-dillilik*” olmak üzere iki temel seçeneği vardır¹¹.

Daha çok federal yapıya sahip devletler tarafından benimsenen “*resmî çok-dillilik*”, bir devletin siyasal sınırları içerisinde kullanılan birden fazla dile resmî statü tanıyarak, o dillerin eğitimde, iş dünyasında ve devletin bazı fonksiyonlarında kullanılmasını ifade eder¹². Federal devlet anlayışını benimseyen Irak ve Belçika buna örnek olarak verilebilir. Irak Anayasasının 4. maddesinde; Arapça ve Kürtçenin Irak Cumhuriyetinin resmî dilleri olduğu, Resmî Gazetenin her iki dilde yayımlanacağı, Millet Meclisi, Bakanlar Kurulu, mahkemeler, resmî konferanslar gibi resmî alanlarda resmî dillerden herhangi birinin kullanılabilmesi, resmî yazışmaların her iki dilde yapılabileceği, resmî belgelerin her iki dilde düzenlenebileceği ve her iki dilin eğitimde kullanılabilmesi hükme bağlanmıştır¹³. Üç toplumlu bir yapıdan oluşan Belçika’da ise, dört resmî dil söz konusudur¹⁴.

Tek yapılı(unitaire) “*Ulus devletler*”in genellikle tercih ettiği seçenek “*resmî tek-dillilik*” tir. Bir devletin genellikle çoğunluğun konuştuğu dili resmî dil olarak kabul etmesiyle tezahür eden ve sorunu kökünden çözmeyi amaçlayan “*resmî tek-dillilik*”, çoğunluk tarafından kullanılmayan diğer dillerin silikleşmesini ve ortadan kalkmasını sağlamak amacıyla daha çok “*asimilasyoncu*” stratejiler uygular. Bu stratejiler bazen yasaklayıcı ve cezalandırıcı bazen de özendirici ve ödüllendirici olur¹⁵. Fransa ve Türkiye “*resmî tek-dillilik*” anlayışını benimseyen ülkelere örnektir.

Ancak küreselleşmeye paralel olarak ortaya çıkan “*ulus-üstü*” yeni karar merkezleri tarafından dayatılan uluslararası sözleşmelerle ulus devletlerin bu stratejileri uygulamaları engellenmeye hatta tersine çevrilmeye başlanmıştır. Bu anlamda en çok dikkat çeken sözleşmelerden biri, 1992 yılının Kasım ayında imzaya açılan, “*Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı*”dır. Bölgesel ve azınlık dillerini¹⁶ kültürel zenginliğin bir ifadesi olarak kabul eden söz konusu Şartta,

¹¹ SADOĞLU, Hüseyin: a.g.e., s.41.

¹² ESMAN, Milton J.: “*The State and Language Policy*”, International Political Science Review, Volume:13, Number:4, 1992, s.384.

¹³ TUNÇ, Hasan: Türkiye’ye Komşu Devletlerin Anayasaları, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2008, s.286-287.

¹⁴ Belçika Anayasasının İngilizce metni için bkz. <<http://www.fed-parl.be/gwuk0001.htm#E11E1>>(26.02.2009)

¹⁵ SADOĞLU, Hüseyin: a.g.e., s.42.

¹⁶ Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartının 1. maddesinde, Bölgesel ve azınlık dilleri “*Bir devletin toprakları içinde bu devletin geriye kalan nüfusundan sayıca daha az bir grup tarafından geleneksel olarak kullanılan ve devletin resmî dil(ler)inden farklı olan*” diller olarak tanımlanmaktadır. Şartın

Devletlerin “*asimilasyoncu*” dil politikalarını terk etmeleri ve bölgesel dillerin yaşatılması ve geliştirilmesi için aktif bir tutum takınmaları istenmektedir. Bu ve benzeri sözleşmelerle oluşturulan uluslararası baskıya daha fazla dayanamayan ulus devletler, dil politikalarını değiştirmek zorunda kalmaktadırlar. Ulus devletin beşiği kabul edilen ve uzun yıllar “*asimilasyoncu*” dil politikaları takip eden Fransa'nın, Fransızcanın yaklaşık dört asırlık mabedi olan “*L'Academie Française*”in büyük tepkisine¹⁷ rağmen, bölgesel dilleri resmen tanınması; dili bir uluslaştırma aracı olarak gören¹⁸ ve bu nedenle “*Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı*”nı imzalamayan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, son dönemlerde dil politikalarını değiştirmeye başlaması bunun en açık göstergesidir¹⁹. Bununla birlikte, farklı dil gruplarının genel nüfusa oranının %1 olduğu Fransa'da bu politika değişikliği sembolik bir nitelik taşımaktadır.

III. Türkiye'nin Ulusçuluk ve Dil Politikaları

A) Birleştirme ve Uluslaştırma Kaygısının Dil Politikalarına Etkisi

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, ulus olmanın gereklerini sıralarken “*birincil unsurlar*” ve “*ikincil unsurlar*” ayrımıyla asgarî koşulun siyasal aidiyet olduğunu vurgulayarak²⁰ Ernest Renan'ın ulus anlayışını hatırlatırcasına şöyle bir tanım yapmıştır: “*Zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan; beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakatte samimi olan; ve sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden vücuda gelen cemiyete ‘millet’ namı verilir.*”²¹

Mustafa Kemal Atatürk'ün kendi el yazısı ile kaleme aldığı Medenî Bilgiler kitabında; “*yurt birliği*”, “*ırk ve menşe birliği*”, “*tarihî karabet*”, “*ahlâkî karabet*”

İngilizce metni için bkz. <http://ec.europa.eu/education/languages/archive/languages/langmin/files/charter_en.pdf>(27.02.2009)

¹⁷ “*L'Academie Française*”, bölgesel dillerin tanınmasını Fransız ulusal kimliğine yapılmış bir saldırı olarak nitelendirmiştir. Bkz.<<http://www.guardian.co.uk/world/2008/jun/17/france>>(02.03.2009)

¹⁸ 1921, 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları “*resmî tek-dillilik*” anlayışını benimsemiştir. 1924 Anayasasının 2. maddesinde, 1961 ve 1982 Anayasalarının 3. maddesinde Devletin dilinin Türkçe olduğu açıkça belirtilmiştir. 1924 Anayasasının ilk halinde ve 1961 Anayasasında “*resmî dil*”, 1982 Anayasasında ise “*Devlet dili*” ifadesi kullanılmıştır.

¹⁹ Yakın zamanlara kadar Fransa'nın birliği ve bütünlüğü için tehlikeli olarak kabul edilen bölgesel diller, Anayasanın 75. maddesinde yapılan değişiklikten sonra, “*Fransa'nın kültürel mirasının bir parçası*” olmuştur. <<http://radikal.com.tr/Default.aspx?aType=Detay&ArticleID=894239&Date=18.08.2008&CategoryID=81>> (02.03.2009)

²⁰ SADOĞLU, Hüseyin: a.g.e. s.212-213.

²¹ ÂFETİNAN, A.:Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, s.23-24.

gibi “*dil birliği*” ögesi de “*ikincil*” unsurlardandır. Başka bir ifade ile bu bağlar ulusal kimliğin olmazsa olmaz koşulları değildir; ulusal birliği güçlendirmeye ve takviye etmeye yarayan unsurlardır. Bu anlamda yurttaş olma iradesiyle Türkiye Cumhuriyeti Devletine bağlanan herkesi “*Türk*” saymak gerekir. Nitekim Atatürk’e göre “*Türk Ulusu*”ndan anlaşılması gereken şey, başka hiçbir ayrıma tâbi tutulmaksızın “*Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkı*”dır²². Bu anlayış 1924 Anayasasına da yansımıştır. 1924 Anayasasınının 88. maddesine göre, “*Türkiye’de din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese ‘Türk’ denir.*” 1961 ve 1982 Anayasaları da “*Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür*” diyerek bu anlayışı devam ettirmiştir.

Temelde yurttaşlık üzerine inşa edilen ulus devletler, mevcut siyasal-hukuksal bağların ulusal bütünü garanti edemeyeceğini gördüklerinden, kültürel açıdan türdeş bir toplum yaratma çabasına girmişlerdir²³. 1861’de siyasal birliğini sağlayan İtalya’nın eski başbakanı Massimo d’Azeglio’nun “*İtalya’yı yarattık, şimdi İtalyanları yaratacağız*” sözüyle işaret ettiği husus buydu²⁴. Benzer şekilde Türkiye Cumhuriyetini kuran Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları da Osmanlı Devletinin mirası olan heterojen toplumdaki bir “*Türk Ulusu*” yaratmayı hedeflemişlerdi²⁵. Bu amaçla ayrılıklara neden olma potansiyeli taşıyan; geleneksel, dinsel, mezhepsel, toplumsal, ekonomik ve kültürel engelleri ve birikimleri ortadan kaldırmak²⁶ ve türdeş bir toplum oluşturmak için işe koyulmuşlardı.

Türdeş bir toplum oluşturmada dilin önemini fark eden Mustafa Kemal Atatürk, Medenî Bilgiler kitabındaki “*ulus*” tanımının aksine, “*dil*” ile “*ulus*”u özdeşleştiren bir anlayış benimsemiş ve Türkçeyi “*Türk Ulusu*”nu inşa araçlarından biri olarak kullanmak istemiştir²⁷. Atatürk’ün “*Türk demek, dil demektir...Türk milletindenim diyen insanlar her şeyden evvel ve mutlaka Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan Türk harsına, camiasına mensubiyetini iddia ederse buna inanmak doğru olmaz.*” ve “*Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir*”²⁸ ifadeleri

²² ÂFETİNAN, A.: a.g.e., s.18, 22.

²³ SADOĞLU, Hüseyin: a.g.e., s. 213.

²⁴ ALTER, Peter: a.g.e., s. 23.

²⁵ ÇEÇEN, Anıl: Kemalizm, İkinci Baskı, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1998, s.123; SADOĞLU, Hüseyin: a.g.e., s. 213.

²⁶ KİLİ, Suna: Atatürk Devrimi, Bir Çağdaşlaşma Modeli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2006, s.190.

²⁷ SADOĞLU, Hüseyin: a.g.e., s.214.

²⁸ Atatürk’ün Türkçe konusundaki görüş, düşünce ve sözleri için bkz. KORKMAZ, Zeynep: Atatürk ve Türk Dili Belgeler, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Dizisi Sayı:574, Ankara, 1992, s.185 vd.

Romantik Ulusçuluğun en önemli kuramcılarında Herder'i hatırlatırcasına²⁹ bir dil ulusçuluğuna işaret etmekteydi³⁰.

Bu ulusçuluk anlayışı, alt kimlikler canlılığını koruduğu sürece, ulusal bir kimliğin yaygınlaştırılmayacağı varsayımından hareket etmekteydi ve eğer yerel diller, alt kimliklerin sürdürülmesinde birinci derecede etkiliyse, bir **“Türk Ulusu”** inşa etmenin yolu Türkçe dışındaki dilleri büsbütün unutturmaktan geçmekteydi. Bu anlamda **“Ulus Devlet”** çok-dilliliği bir sorun olarak algılamaktaydı ve bu sorunun üstesinden gelinmeliydi³¹. 29.10.1923 tarihinde Anayasada yapılan değişiklikle **“resmî tek-dillilik”** anlayışının benimsenmesi ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1927 tarihli Nizamnamesinde yer alan **“vatandaşlar arasında en kavi rabitanın dil birliği, fikir birliği olduğuna kani olarak Türk dilini ve Türk kültürünü bihakkın tamim ve inkişaf ettirme...”**³² amacı, yeni kurulan Devletin, farklı dille konuşan, farklı alfabe ile yazan ve birbirlerinin söyleyip yazdıklarını anlamayan bir toplum istemediğine ve ortak dilin herkes tarafından öğrenilmesi gerektiğine işaret etmekteydi. Nitekim, Türkçenin herkes tarafından kullanılan ve bilinen ortak bir dil haline getirilmesi amacıyla kampanyalar³³ başlatılmış,

²⁹ Romantik Ulusçuluğun en önemli kuramcılarında birisi olan Herder'e göre, dil, insanı benliğine kavuşturan bir araçtır ve dış dünya ile olan ilişkilerinin anlaşılması için bir anahtardır. Dil İnsanları başka insanlarla birleştirir ya da onu başkalarından ayırır. Dil sayesinde aktarılan eski kuşakların düşünceleri, duyguları ve ön yargıları insanın bilincine kazınır. O da bunları yine dil aracılığı ile zenginleştirir ve sonraki kuşaklara aktarır. Organik bir gelişme seyrine sahip olan dil, bir ulusun canı ve ruhudur. SEVİM, Acar: Halk Milliyetçiliğinin Öncüsü HERDER, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2008, s. 295-299; ERGANG, Robert Reinhold: Herder and The Foundations of German Nationalism, Octagon Boks, New York, 1976, 140-176.

³⁰ SADOĞLU, Hüseyin: a.g.e., s.214.

³¹ SADOĞLU, Hüseyin: a.g.e., s. 294.

³² ÖZBUDUN, Ergun: *“Milli Mücadele ve Cumhuriyetin Resmî Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu”*, Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, Yayına Hazırlayan: Nuri Bilgin, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.67.

³³ Bu kampanyaların en ünlüsü *“Vatandaş, Türkçe Konuş”* kampanyasıdır. İstanbul Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti'nin 13 Ocak 1928 tarihinde düzenlenen yıllık kongresinde azınlıkları Türkçe konuşturmaya teşvik için bir kampanya başlatılması kararı alındı. Azınlıkların nüfus açısından yoğun oldukları Edirne, İstanbul ve İzmir gibi kentlerin halka açık yerlerine bez afişler ve pankartlar asılarak başlayan kampanya, kısa süre içerisinde kontrolden çıktı. Tramvaylarda, şehir hatlarında çalışan vapurlarda, sokaklarda, kendi aralarında Türkçe dışında bir dil konuşan ve dönemin Fransızca gazetelerini okuyan kişilere satışlarda ve tacizlerde bulunulmaya başlandı. Yaklaşık üç ay süren kampanya, başladığı gibi aniden sona erdi. Geniş bilgi için bkz. BALI, Rıfat N.: Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Bir Türkleştirme Serüveni(1923-1945), İletişim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 2005.

idari tedbirler³⁴ alınmış ve nihayet bu amaca dolaylı olarak hizmet eden kanunlar³⁵ çıkartılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında dil politikalarının şekillenmesinde “uluslaştırma” kadar “batılılaşma” da etkili olmuştur. “Arap alfabesi”nin yerine, “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun”³⁶ ile “Latin alfabesi”nin kabul edilmesi, ve dil “yabancı unsurlar”dan arındırılırken “batı” kökenli sözcüklerin bundan çok fazla etkilenmemesi³⁷ bunu açıkça ortaya koymaktadır.

B) Bölünme Korkusunun Dil Politikalarına Etkisi

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, “uluslaşma” ve “batılılaşma” sürecini tam olarak tamamlayamadan, “etnik temelli bir bölücülük” tehdidi ile karşı karşıya kaldı. Bu durum, dil politikalarının şekillenmesinde, “uluslaştırma” ve “batılılaşma” kaygısından daha çok “birlik ve bütünlük” kaygısının etkili olmasına yol açtı. Anayasanın ifadesiyle “ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün”³⁸ olan Türkiye Devleti, bu “bütün”ü tehdit ettiğini düşündüğü farklılıkları ortadan kaldırmak için daha radikal önlemler aldı ve bu farklılıkların temel taşıyıcısı olan bazı dilleri yasakladı³⁹.

³⁴ 1929’da İstanbul Belediyesinin, Türkçeden başka bir dille müşteri çağıran seyyar satıcıların, satış yapmalarını yasaklaması; aynı şekilde 1933’de Türkçe kullanmayan seyyar satıcıları cezalandırması için zabıtalara talimat vermesi idari tedbirlere örnek olarak verilebilir. Bkz. SADOĞLU, Hüseyin: a.g.e., s.286.

³⁵ 22.04.1926 tarihli ve 805 sayılı “İktisadi Müesseselerde Mecburi Türkçe Kullanılması Hakkında Kanun”, 01.11.1928 tarihli 1353 sayılı “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun”, 14.06.1934 tarih ve 2510 sayılı “İskan Kanunu”, 21.06.1934 tarihli ve 2525 sayılı “Soyadı Kanunu”, 10.06.1949 tarihli ve 5442 sayılı “İl İdaresi Kanunu” bu amaca hizmet eden hükümler içeren kanunlara örnek olarak verilebilir. 14.06.1934 tarih ve 2510 sayılı “İskan Kanunu” bu anlamda özellikle dikkat çekicidir. Çünkü Türkçenin konuşma dili olarak yaygınlaşmasının önündeki en büyük engellerden birisi, Türkçe konuşmayan unsurların aynı mahallede, aynı köyde yaşamaya devam etmeleri ve bu unsurların hakim unsur ile ilişkiye girmemeleri görülmekteydi. Bu nedenle “İskan Kanunu” göç ve nüfus ile ilgili olduğu kadar tek-dilli bir toplum yaratmayı da amaçlamaktaydı. SADOĞLU, Hüseyin: a.g.e., s.287.

³⁶ Bu Kanun, yeni Cumhuriyetin yüzünü “batı”ya dönmüş bir “ulusçuluk” anlayışı benimsediğini gösteren ilginç bir özelliğe sahiptir. Bir taraftan “batı”nın kullandığı ve “ulus”a ait olmayan bir alfabe benimsenmiş, diğer taraftan “uluslaştırma” amacıyla görünüşte bir çelişkiye düşmemek adına Kanuna isim verilmiştir.

³⁷ Geniş bilgi için bkz. AKTAR, Cengiz: Türkiye’nin Batılılaştırılması, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993; LEWIS, Bernard: Modern Türkiye’nin Doğuşu, Çeviren: Boğaç Babür TURNA, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2008.

³⁸ 1982 Anayasalarının 3. maddesine göre, “Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir.”

³⁹ Cumhuriyetin ilk yıllarında da benzer bir yasak girişimi olmuştur. 1938’de bir milletvekili, Türkiye Büyük Millet Meclisine Türkçeden başka bir dille konuşanların cezalandırılmasını öngören bir yasa teklifi vermiş; ancak teklif komisyonda oybirliği ile reddedilmişti. AKAR, Rıdvan: “Bir Resmî Metin’den Planlı Türkçeleştirme Dönemi”, Birikim, Sayı:110, 1998, s.70-71.

1982 Anayasasının 26. maddesinde düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilin kullanılmayacağı, 28. maddesinde ise kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilde yayım yapılamayacağı hükme bağlandı.

Bu ifade Anayasanın yürürlüğe girmesinden çok kısa bir süre sonra kabul edilen “*Siyasî Partiler Kanunu*”nun “*Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi*” başlığını taşıyan 81. maddesinde de yer aldı. Söz konusu maddeye göre, siyasî partiler “*Tüzük ve programlarının yazılmasında, kongrelerinde, açık ve kapalı salon toplantılarında, mitinglerinde, propagandalarında Türkçeden başka dil kullanamazlar; Türkçeden başka dillerde yazılmış pankartlar, levhalar, plaklar, ses ve görüntü bantları, broşür ve beyannameler kullanamaz ve dağıtamazlar; bu eylem ve işlemlerin başkaları tarafından yapılmasına kayıtsız kalamazlar. Ancak, tüzük ve programlarının kanunla yasaklanmış diller dışındaki yabancı bir dile çevrilmesi mümkündür.*”⁴⁰

Gerek Anayasada gerekse Siyasî Partiler Kanununda kanunla yasaklanmış dillerin hangileri olduğu belirtilmemiştir. Kanunla yasaklanmış dilleri somutlaştıran Kanun 19.10.1983 tarih ve 2932 sayılı “*Türkçeden Başka Dillerle Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun*”dur⁴¹. Söz konusu Kanunun 2. maddesinde yer alan, “*Türk Devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin birinci resmî dilleri dışında, başka bir dille yayın yapılamaz.*” hükmünden hareketle “*devletlerin birinci resmî dilleri dışındaki dillerin*” bu yasağın kapsamı içerisinde yer aldığı kabul edildi. Kanunun yürürlüğe girdiği dönemde hiçbir devletin birinci resmî dili olmayan “*Kürtçe*” de bu Kanunla yasaklanmış dillerden birisi oldu⁴². Bu Kanunun yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra 5680 sayılı Basın Kanununda değişiklik yapılarak⁴³ 16. maddeye, “*Kanunla yasaklanmış herhangi bir dille yayın yapılması*

⁴⁰ Benzer bir yasak 26.04.1961 tarih ve 298 sayılı “*Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun*”da da yer almaktaydı. Söz konusu Kanunun 17.05.1979 tarihinde 2234 sayılı Kanunla değiştirilen 58. maddesinde, radyo ve televizyonlarda yapılacak propaganda yayınlarıyla, diğer seçim propagandalarında, Türkçeden başka dil ve yazı kullanılmasının yasak olduğu; aynı Kanunun 23.01.2008 tarihinde 5728 sayılı Kanunla değiştirilen 151.maddesinde, bu Kanunun 58, 60 ve 61. maddelerinde yazılan yasaklara aykırı hareket edenlerin, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacakları belirtilmekteydi. Siyasî Partiler Kanununu farklı kılan bu Kanunda yer alan yasağı tekrarlaması değil, “*kanunla yasaklanmış dil*” ifadesine yer vermiş olmasıdır.

⁴¹ Resmî Gazete, Tarih: 22.10.1983, Sayı: 18199.

⁴² 1970 Irak Anayasası; Devletin resmi dilinin Arapça olduğunu(m.7); ancak Kürtlerin yaşadıkları bölgelerde Arapçanın yanında Kürtçenin de resmî bir dil olarak kabul edildiği(m.6) belirtilmekteydi. Bu nedenle Kürtçe, Arapça ile eşit statüde bulunmayan ikinci resmî dil durumundaydı. ŞÜKÜR, Soran: Irak Devletinin Yeniden Yapılandırılması, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007, s.29-30.

⁴³ Resmî Gazete, Tarih: 13.11.1983, Sayı:18220.

halinde, sorumlu müdürlerle yayınlananlar hakkında bu maddede öngörülen para cezasına çevrilerek hükmedilmeye ve emniyet gözetimi altında bulundurma cezası verilemeyeceğine ilişkin hükümler uygulanamaz” hükmü eklenerek yasak yaygınlaştırıldı.

2932 sayılı *“Türkçeden Başka Dillerle Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun”* un 12.04.1991 tarihinde kabul edilen 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu⁴⁴ ile yürürlükten kaldırılmasından sonra *“kanunla yasaklanmış dil”* ifadesi anlamını kaybetti. Kaldı ki söz konusu Kanun kaldırılmamış olsaydı bile Irak Anayasasında yapılan değişiklikle Kürtçe, bu Kanuna göre yasak dil olarak kabul edilemeyecekti. Çünkü 2003 Amerikan işgalinden sonra oluşturulan yeni Irak Anayasasında, Kürtçe, Irak’ın Arapça ile eşdeğer resmî dili oldu⁴⁵. Böylece Kürtçe de *“Türkiye’nin tanıdığı ülkelerin birinci resmî dilleri”* arasına girdi. Söz konusu Kanun hazırlanırken Kürtçenin Irak’ın ikinci resmî dili olması ve ilerde kurulması muhtemel bir Kürt devleti hesaba katılmış; ancak Irak Devletinin Anayasasını değiştirerek Kürtçeyi resmî dil olarak kabul etmesi gözden kaçırılmıştır. Ayrıca bir yasağın konulmasının ya da kaldırılmasının başka bir devletin inisiyatifine bırakılması bu Kanunun çok da hesap yapılmadan yazıldığını göstermektedir.

“Kanunla yasaklanmış dil” ifadesi, *“Türkçeden Başka Dillerle Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun”* un yürürlükten kaldırılmasından sonra anlamını yitirmesine rağmen, Anayasanın 26 ve 28. maddelerinde, Basın Kanununun 16. maddesinde ve Siyasî Partiler Kanununun 81. maddesinde uzun bir süre daha var olmaya devam etmiştir.

C)Avrupa Birliği İdealinin Dil Politikalarına Etkisi

Türkiye - Avrupa Birliği ilişkilerinin, 1999 yılının Aralık ayında gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’ye Avrupa Birliğine tam üyelik için aday statüsü verilmesiyle yeni bir boyut kazanması⁴⁶ ve Türkiye’nin Kopenhag siyasî ve ekonomik kriterleriyle⁴⁷ belirlenen standartları yakalamak, mevzuatını Avrupa

⁴⁴ Resmî Gazete, Tarih:12.04.1991, Sayı:20843 (Mükerrer).

⁴⁵ Irak Cumhuriyeti Anayasasının 4. maddesine göre, *“Arapça ve Kürtçe Irak Cumhuriyetinin resmî dilleridir.”* Bkz. TUNÇ, Hasan: a.g.e., s.286.

⁴⁶ DARTAN, Muzaffer: *“Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük Birliği”*, Tüm yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri, Editörler: Mustafa AYKAÇ-Zeki PARLAK, Elif Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002, s.93.

⁴⁷ Kopenhag Kriterleri, Avrupa Birliğine üye olmak isteyen Avrupa Devletlerinin yerine getirmesi gereken siyasal, hukuksal, idarî, ekonomik ve yapısal koşulları ifade eder. Herhangi bir Avrupa Birliği anlaşmasında yer almayan bu kriterler, Doğu Avrupa’ya doğru genişleme kararı bağlamında 1993 yılında Kopenhag’da toplanan Avrupa Konseyi tarafından saptanmıştır. Kopenhag kriterleri üç ana başlık altında toplanmıştır: 1) Siyasî Kriterler: Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan

Birliği müktesebatıyla uyumlaştırmak ve uyumlaşmış mevzuatın uygulanması için yeterli idarî kapasiteyi oluşturmak yükümlülüğü altına girmesi, Türkiye'nin başlangıçtan itibaren tutarlı bir şekilde sürdürdüğü “ulusçuluk” anlayışında ciddi bir kırılmaya yol açmıştır. “Ulusçuluk” anlayışında yaşanan bu kırılma, “ulus” inşasına paralel olarak oluşturulan “dil politikaları”nı derinden etkilemiştir. Bunun en açık göstergesi, Uyum Yasaları çerçevesinde önce Anayasada daha sonra yasalarda değişikliklere gidilmesi ve bu değişikliklere uygun olarak yönetmelikler çıkarılarak yerel dillerin öğretilmesine yönelik kursların açılması⁴⁸ ve yerel dilde yayımcılığın önündeki engellerin kaldırılmasıdır.

1. Dil Yasağının Kalkması

Yerel dilde yayımın önünü açacak yasal düzenlemelerin yapılmasına olanak sağlamak amacıyla, önce Anayasanın 26. maddesinde yer alan “*düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz*” ve 28. maddesinde yer alan “*kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilde yayım yapılamaz*” hükümler kaldırıldı⁴⁹.

Anayasa değişikliğinden sonra 26.03.2002 tarihinde kabul edilen 4748 sayılı “*Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun*”un⁵⁰ 7. maddesi ile 5680 sayılı Basın Kanununda “*dil yasağı*” ibaresi geçen 16. maddesinin beşinci fıkrası kaldırıldı. Siyasî Partiler Kanunundaki hüküm ise halen varlığını sürdürmektedir.

Çok kısa bir süre sonra ise, 4771 sayılı “*Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun*”un⁵¹ 8. maddesi ile 3984 sayılı Kanunun 4. maddesinin birinci fıkrasına “*Ayrıca, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir. Bu yayınlar,*

haklarını ve azınlık haklarını güvence altına alan kurumların oluşturulmasıdır. 2) Ekonomik Kriterler: İşleyen ve aynı zamanda Avrupa Birliği içinde rekabetçi baskılara ve diğer piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa ekonomisinin varlığıdır. 3) Avrupa Birliği Mevzuatının Benimsenmesi Kriteri: Siyasî, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyma dahil olmak üzere üyelik yükümlülüklerinin yerine getirilebilmesi kapasitesine sahip olmaktır. DARTAN, Muzaffer: a.g.m., s.140-142.

⁴⁸ 14.10.1983 tarih ve 2923 sayılı “*Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi İle Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanunu*”nda 30.07.2003 tarihinde 4963 sayılı Kanunla değişiklik yapılarak, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için, 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tâbi olmak üzere özel kurslar açılabileceği hükmüne bağlanmıştır.

⁴⁹ Avrupa Birliği Uyum Çalışmaları kapsamında 2001 yılında Anayasada çok geniş kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden birisi de “*dil yasağı*” olarak bilinen yukarıdaki hükümlerin kaldırılmasıdır. Resmî Gazete, Tarih: 17.10.2001, Sayı: 24556(Mükerrer)

⁵⁰ Resmî Gazete, Tarih: 09.04.2002, Sayı: 24721.

⁵¹ Resmî Gazete, Tarih: 09.08.2002, Sayı: 24841.

Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olamaz. Bu yayınların yapılmasına ve denetimine ilişkin usul ve esaslar, Üst Kurulca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir” hükmü ilave edildi. 25.01.2004 tarihinde, bu Kanun değişikliğine uygun olarak **“Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmelik”**⁵² çıkarılarak yerel dillerde yayımın önü tamamen açıldı.

2. Devlet Eliyle Yerel Dilde Yayım

Yasal altyapı hazırlandıktan sonra çeşitli kuruluşlar **“Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmelik”** çerçevesinde yerel dilde yayım yapmaya başladı.

Söz konusu Yönetmeliğin 5. maddesinde; geleneksel olarak kullanılan yerel dil ve lehçelerde sadece yetişkinler için haber, müzik ve geleneksel kültürün tanıtımına yönelik yayımların yapılabileceği, bu dil ve lehçelerin öğretilmesine yönelik yayım yapılamayacağı, radyo kuruluşlarının günde 60 dakikayı aşmamak üzere haftada toplam beş saat, televizyon kuruluşlarının ise günde 45 dakikayı aşmamak üzere haftada toplam dört saat yayım yapabileceği, yayımların içerik ve süre açısından birebir olmak kaydıyla, Türkçe altyazıyla verilmesi veya hemen akabinde Türkçe tercümesinin yapılmasının zorunlu olduğu belirtilmektedir.

Yönetmeliğin bu maddesi; Türkçeden başka bir dilde yayım yapılmasından çok hoşlanılmadığı, başlangıçtan itibaren uygulanan dil politikalarından tamamen vazgeçilmediği, böyle bir düzenlemenin iç ve dış dinamiklerin etkisi altında hazırlandığı, zorunluluk sonucu izin verilen yerel yayımların ölçülü olması ve Devlet tarafından kontrol edilmesi gerektiği duygu ve düşünceleriyle hazırlandığı izlenimi uyandırmaktadır. Ancak 1 Ocak 2009 tarihinde Devlet Televizyonu TRT bünyesinde bu Yönetmelik hükümlerine tamamen aykırı bir şekilde⁵³ -konu sınırlaması olmaksızın, tüm gün ve altyazısız- Kürtçe yayım yapan bir kanalın(TRT 6) kurulması bu izlenimi zayıflatmaktadır.

⁵² Resmî Gazete, Tarih: 25.01.2004, Sayı: 25357.

⁵³ Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmeliğin 1. maddesine göre, “Bu Yönetmeliğin amacı, kamu ve özel radyo ve televizyon kuruluşlarının radyo ve televizyon yayınlarının Türkçe yapılması esası yanında Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayım yapabilmelerine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.” Bu maddeye göre, kamu televizyonu olan TRT de yerel dilde yayım yaparken Yönetmelikteki ilkeleri gözetmek durumundadır. Oysa TRT 6, bu Yönetmeliğin 5. maddesinde belirtilen yayım esaslarına tamamen aykırı hareket etmektedir.

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin dil politikalarının şekillenmesinde, başlangıçta “uluslaşma” ve “batılılaşma” kaygıları, 80’li yıllarda “bölünme” korkuları, son yıllarda ise “Avrupa Birliği İdeali” belirleyici olmuştur. “Uluslaşma”, “batılılaşma” kaygıları ve “bölünme” korkuları altında şekillenen dil politikaları, Devletin kuruluşunda benimsenen ve günümüze kadar sürdürülen “resmî tek-dillilik” ve “ulus devlet” anlayışıyla uyumlu bir nitelik göstermekteydi. Ancak “Avrupa Birliği İdeali”nin şekillendirdiği dil politikaları, Türkiye’nin başlangıçtan itibaren sürdürdüğü “ulusçuluk” ve “resmî tek-dillilik” anlayışında ciddi bir kırılmaya yol açmıştır. Bunun en açık göstergesi, önce Anayasada daha sonra yasalarda değişikliklere gidilmesi ve bu değişikliklere uygun olarak çıkarılan Yönetmelikle yerel dilde yayıncılığın önündeki engellerin kaldırılması ve 1 Ocak 2009 tarihinde Devlet Televizyonu olan TRT tarafından bu Yönetmelik hükümlerine tamamen aykırı bir şekilde Kürtçe yayım yapan bir kanalın(TRT 6) kurulmasıdır.

Türdeş olmayan bireyleri türdeş kılma ve türdeş bir bütün içinde olduklarına inandırma çabası içinde olan⁵⁴ ve dili bunun en önemli araçlarından biri olarak gören Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, kendi eliyle tüm gün yerel dilde yayım yapan bir televizyon kanalı kurması “ulus-üstü” karar mekanizmalarına daha fazla diremediğini ortaya koymaktadır. Bu durum yaklaşık yüzyıldır mücadelesi verilen “ulus devlet”ten ve ona paralel oluşturulan “resmî tek-dillilik” anlayışından bir sapmadır. Farklı grupların dil ve kültürlerini yaşatmak amacıyla böyle bir girişimde bulunulduğu iddiası gerçekçi değildir. Çünkü Türkiye’de Kürtçeden başka yerel diller de vardır. Ayrıca tam gün, alt yazısız ve konu sınırlaması olmaksızın yapılan Kürtçe yayımın, Kürtçeye yakın olan Zazaca gibi dillerin unutulmasına yol açma ihtimâli düşünüldüğünde, böyle bir girişimin tam tersi bir fonksiyon ifa edebileceği de gözden kaçırılmamalıdır.

Ancak bu açılımları yeterli görmeyen Avrupa Birliği, Türkiye’nin “Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme” ve “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme”ye koyduğu beyan ve çekinceleri kaldırmasını⁵⁵; “Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi” ve

⁵⁴ ERÖZDEN, Ozan:Ulus-Devlet, Dost Kitabevi, Ankara, 1997, s.123.

⁵⁵ İkiz Sözleşmeler olarak bilinen ve Birleşmiş Milletler tarafından 16 Aralık 1966 tarihinde imzaya açılan bu Sözleşmeler, Türkiye Cumhuriyeti tarafından 15 Ağustos 2000 tarihinde New York’ta imzalanmış ve 04.06.2003 tarihinde TBMM’ce uygun bulunarak “beyanlar” ve “çekince” ile onaylanmıştır. Resmî Gazete, Tarih:18.06.2003, Sayı: 25142. Çekinceler daha çok eğitim hakkı, etnik, dinsel ve dil azınlıkları hakkındaki maddelere yöneliktir.

“*Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı*”nı imzalamasını istemektedir. İlerleme Raporlarında⁵⁶ belirtilen bu taleplerin yerine getirilmesi durumunda, Türkiye’nin başlangıçtan günümüze uyguladığı dil politikalarından tamamen vazgeçmesi, hatta “*ulus devleti*” doğasına uygun olmayan “*resmî çok-dillilik*” anlayışını benimsemesi gerekebilir.

⁵⁶ İlerleme raporlarının İngilizce metni için bkz. <<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/yaziciDostu.cfm?dokuman=pdf&action=detay&yayinID=262&icerikID=360&dil=TR>>(11.03.2009).

KAYNAKÇA

Kitaplar

ÂFETİNAN, A.: Medenî Bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000.

AKİPEK, Ömer İlhan: Devletler Hukuku, İkinci Kitap, İkinci Bası, Başnur Matbaası, Ankara, 1965

ALTER, Peter: Nationalism, Translated by Stuart McKinnon-Evans, Edward Arnold, London, 1989.

BALİ, Rıfat N.: Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Bir Türkleştirme Serüveni(1923-1945), İletişim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 2005.

ÇEÇEN, Anıl: Kemalizm, İkinci Baskı, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1998.

DOĞAN, İlyas: Devlet ve Toplum Kuramlarına Yeni Yaklaşımlar, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2008.

ERGANG, Robert Reinhold: Herder and The Foundations of German Nationalism, Octagon Boks, New York, 1976.

ERÖZDEN, Ozan: Ulus-Devlet, Dost Kitabevi, Ankara, 1997.

GÖZE, Ayferi: Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Genişletilmiş 7. Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1995.

GÖZLER, Kemal: Devletin Genel Teorisi, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2007.

HAYES, Carlton J.H.: Milliyetçilik: Bir Din, Çev. Murat ÇİFTKAYA, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995.

KABOĞLU, İbrahim Ö.: Anayasa Hukuku Dersleri, Yenilenmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2005

KAPANİ, Münci: Kamu Hürriyetleri, Yedinci Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993.

KİLİ, Suna: Atatürk Devrimi, Bir Çağdaşlaşma Modeli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2006.

KORKMAZ, Zeynep: Atatürk ve Türk Dili Belgeler, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Dizisi Sayı:574, Ankara, 1992.

ROCKER, Rudolf: Nationalism and Culture, Translated by Ray E. Chase, Black Rose Boks, Montreal/New York/London, 1998.

SADOĞLU, Hüseyin: Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.

SEVİM, Acar: Halk Milliyetçiliğinin Öncüsü HERDER, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2008.

ŞÜKÜR, Soran: Irak Devletinin Yeniden Yapılandırılması, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007.

TEZİÇ, Erdoğan: Anayasa Hukuku, Yedinci Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 2001.

TUNÇ, Hasan: Türkiye'ye Komşu Devletlerin Anayasaları, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2008.

Makaleler

AKAR, Rıdvan: “ ‘Bir Resmî Metin’den Planlı Türkçeleştirme Dönemi”, Birikim, Sayı:110, 1998, s.68-75.

DARTAN, Muzaffer: “Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük Birliği”, Tüm yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri, Editörler: Mustafa AYKAÇ-Zeki PARLAK, Elif Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002, s.93-157.

ESMAN, Milton J.: “The State and Language Policy”, International Political Science Review, Volume:13, Number:4, 1992, s.381-396.

ÖZBUDUN, Ergun: “Milli Mücadele ve Cumhuriyetin Resmî Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu”, Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, Yayına Hazırlayan: Nuri Bilgin, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.63-70.

İnternet Kaynakları

<<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/yaziciDostu.cfm?dokuman=pdf&action=detay&ya yinID=262&icerikID=360&dil=TR>>

<http://ec.europa.eu/education/languages/archive/languages/langmin/files/charter_en.pdf>

<<http://radikal.com.tr/Default.aspx?aType=Detay&ArticleID=894239&Date=18.08.2008&CategoryID=81>>

<<http://www.fed-parl.be/gwuk0001.htm#E11E1>>

<<http://www.guardian.co.uk/word/2008/jun/17/france>>